

Interkulturalnost u praksi – socijalna distanca prema “drugačijima”

Kornelija Mrnjaus
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Odsjek za pedagogiju

Sažetak

Pitanje interkulturalnosti u multikulturalnim društvima sve je aktualnije. Kultura je nešto što učimo, a isto tako trebamo naučiti, odnosno razvijati kompetencije za život u multikulturalnom okruženju ostvarujući interkulturalni dijalog. Kroz analizu relevantne literature, obrađuje se pitanje odgoja i obrazovanja za interkulturalnost, interkulturalne kompetencije te uloga pedagoga u pitanjima odgoja i obrazovanja za interkulturalnost. U radu se predstavljaju rezultati istraživanja koje je provedeno među studentima Odsjeka za pedagogiju i Odsjeka za kulturalne studije Filozofskog fakulteta u Rijeci, kojim se ispitivala socijalna distanca ispitanika prema nacionalnim i religijskim skupinama primjenom metode anketnog upitnika za sociodemografske pokazatelje i Bogardusove ljestvice socijalne distance. Rezultati istraživanja su pokazali da studenti izražavaju pozitivan stav prema pripadnicima nacionalnih i religijskih skupina osim u česticama stupanja u brak i rjeđe sklapanja bliskih prijateljstva s određenim nacionalnim i religijskim skupinama.

Ključne riječi: kultura, multikulturalnost, interkulturalnost, socijalna distanca, studenti pedagogije i kulturalnih studija.

Uvod

Sve ideje o interkulturalnom učenju, implicitno ili eksplicitno, zasnovane su na ideji kulture. Kultura se nalazi u središtu individualnog i društvenog identiteta, a povezana je sa svim čimbenicima koji oblikuju načine razmišljanja, vjerovanja, osjećanja i djelovanja pojedinca kao člana društva (Mrnjaus, Rončević i Ivošević, 2013). Prvu sustavniju i sveobuhvatniju definiciju pojma ‘kultura’ dao je britanski antropolog sir Edward Burnett Tylor koji je 1871. g. kulturu definirao kao *složenu cjelinu koja uključuje znanje, uvjerenja, umjetnost, zakon, ćudoređe, običaj i svaku drugu sposobnost i navike koje stječe čovjek kao član društvene zajednice* (u Haviland, 2004, 34). Pojedinci koji su pripadnici određene kulturne grupe teže očuvanju vlastite kulture, jezika, običaja, obreda, tradicija, mitova, njenih specifičnih praksi te osjećaju

međusobnu solidarnost i povezanost. U današnje vrijeme brzih tehnoloških promjena te procesa globalizacije koji uvjetuju doticaje različitih kultura na globalnoj razini, a ne samo na određenom teritoriju, antropološka definicija djeluje statično. Ljudi razmijenjuju svoja uvjerenja i jedinstvene strukture vlastite kulture u neposrednom kontaktu i posredno putem različitih medija. Prožimanje različitih kultura više se ne veže isključivo za određeno geografsko područje. Takav postmoderni pristup promatranja kulture naglašava dinamičnost, promjenjivost te unutarnju heterogenost. Kao posljedica takvog miješanja kultura, javljaju se i novi koncepti i shvaćanja kulture. Postmoderni pristup shvaća kulturu kao “dinamički, otvoreni, nikad dovršeni procesi stalnih mijena i međusobnih prožimanja koji se ne mogu sveći na neka opća (univerzalna) obilježja” (Mesić,

2007, 168). Javljaju se razni koncepti koji se međusobno preklapaju, pomoću kojih se pokušava objasniti način sučeljavanja i prožimanja kultura u raznim društveno-povijesnim kontekstima (Mesić, 2007). Kultura je bitan čimbenik kojim pojedinac razvija osobni i građanski identitet te se kroz nju identificiramo s društvom u kojem živimo. S obzirom na mnoštvo kulturnih razlika kojima smo okruženi bitno je stvoriti dijalog među različitim, odnosno, interkulturalni dijalog, koji pridonosi shvaćanju i razumijevanju te uvažavanju drugih i drugačijih.

U diskusiji o kulturi važno je spomenuti i pojmove etnocentrizam i kulturni relativizam. *Svaka kultura koja dobro funkcionira smatra sebe najboljom*, što je odraz pristupa poznatog kao *etnocentrizam*. (Haviland, 2004, 51). *Ideja da treba suspregnuti sud o običajima drugih naroda kako bi ih se razumjelo u okviru njihove vlastite kulture*, naziva se *kulturnim relativizmom* (Haviland, 2004, 51). Haviland navodi da je samo uz takav pristup moguće izgraditi neiskrivljenu sliku o drugim narodima te steći uvid u običaje vlastite društvene zajednice. Kulturni relativizam ne traži da se zauvijek suzdržimo od prosudbe niti da branimo pravo nekog naroda da provodi svoje običaje. Treba samo izbjegavati *preuranjenu* prosudbu dok ne izgradimo ispravno shvaćanje kulture koja nas zanima. Tek tada netko može zauzeti kritički stav.

Uslijed procesa globalizacije te demografskih, socijalnih i tehnoloških promjena, svijet postaje "globalno selo" u kojem je izražena "interakcija raznolikih kulturnih, etničkih i vjerskih skupina kao i različitih društvenih manjina i pokreta koje čine svestran mozaik globalnog društva" (Ninčević, 2009, 60). Takvi globalni kontakti, migracije i interakcije približile su različite kulture na zajednička područja, a unutar dominantne kulture na određenom području stvaraju se manjinske kulture. Zbog brojnih migracija kroz povijest danas u Europi žive ljudi iz mnogih različitih kultura. Uz bogatstvo koje multikulturalnost donosi sa sobom, brojni su i izazovi za miran i tolerantan suživot. Razlike se ne vrednuju uvijek kao prednost, nego su često izvor sumnje ili neprihvatanja i odbacivanja svega što je drugačije (cf. Gomes, 2000). SAD je šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, kao izra-

zito multikulturalno društvo, uređivao kulturni pluralizam na ideologiji "kotla za taljenje" (*melting pot*), gdje se nastojalo asimilirati različite etničke skupine. Međutim, takav model nije funkcionirao jer nije odgovarao ljudskoj potrebi za formiranjem identiteta. S vremenom se pitanje identiteta i integracije manjina sve više udaljavalo od asimilacijskog modela. Ni društva zapadne Europe nisu bila pripremljena za trajan ostanak useljeničke populacije i prva je reakcija bila *politika prešutnog konformiranja useljenika u matičnu kulturu* (Pužić, 2007, 374) koja nije dala željene rezultate. Sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća pojavljuju se i integracijske politike koje u većoj mjeri uvažavaju kulturne različitosti useljeničke populacije. Vijeće Europe spominje multikulturalnost u kontekstu upoznavanja, razumijevanja i prihvaćanja imigranata kojima se povećavao broj u školama Francuske, Njemačke, Švedske te drugih zemalja imigracije. Dolazi do raznih programa za poboljšavanje društvenog i ekonomskog položaja pripadnika manjina gdje je uveden niz institucionalnih rješenja koja se odnose na donošenje novih zakona i zakonskih odredbi, pravo na dvojezičnost i uvođenje multikulturalnog obrazovanja u škole Zapadne Europe. Iako se javljaju pod različitim nazivima (multikulturalnost, kulturni pluralizam, interkulturalnost i dr.) zajedničko im je stajalište, barem deklarativno, da dosadašnju kulturnu asimilaciju i većinsku dominaciju treba zamijeniti afirmacijom kulturne raznolikosti (Pužić, 2007). Time se otvaraju pitanja kako u svemu tome sačuvati i zaštititi prava i osobni kulturni identitet, a istovremeno ostvariti interakciju, dijalog, suživot, suradnju.

Jedan od mogućih odgovora je ostvarivanje ideje *interkulturalnosti* koja, za razliku od koncepta *multikulturalnosti* (istovremeno postojanje mnogobrojnih kultura na nekom teritoriju) koji označava statičnu i kvantitativnu dimenziju višekulturalnosti i karakterističan je za autore iz SAD-a, Velike Britanije, Kanade, Australije i Novog Zelanda, označava dinamične i interaktivne veze i odnose među kulturama i uglavnom se susreće kod europskih autora i u dokumentima Vijeća Europe (cf. Kragulj i Jukić, 2009; Piršl, 2005; Vrcelj, 2005). može se reći da je *multikulturalnost* stanje pluralnog

društva koje se sastoji od kulturalnih zajednica s različitim identitetima dok se *interkulturalnost* odnosi na dinamike između tih kulturalnih društava (Lafraya, 2011). Principi interkulturalnosti uključuju *otvorenost prema drugima, aktivno poštovanje različitosti, uzajamno razumijevanje, aktivnu toleranciju, uvažavanje druge kulture, obezbjeđivanje jednakih mogućnosti i borbu protiv diskriminacije* (Maria de Jesus Cascão Guedes; u Martinelli i Taylor, 2003, 33).

Interkulturalnost ističe jednakost kultura bez obzira na manjinsku ili dominantnu kulturu koja prevladava na određenom mjestu. "Interkulturalizam se pojavio kao potreba uravnoteženja među različitostima s gledišta snošljivosti i pravednosti: poštovanja Drugog i Različitog." (Previšić, Hrvatić i Posavec, 2004, 23) Interkulturalnost podrazumijeva pozitivan i aktivan odnos između skupina i pojedinaca koji se međusobno razlikuju prema određenim karakteristikama, bilo da se radi o nacionalnim, etničkim, religijskim, vjerskim, klasnim, rasnim ili spolnim razlikama. U ostvarivanju ideje interkulturalnosti oči su uprte i u odgojno-obrazovne institucije koje jesu mjesta socijalnog i interkulturalnog rasta i razvoja te koje trebaju utjecati na razvoj prihvaćanja i razumijevanja drugačijih. Učeći jedni o drugima i jedni od drugih širimo praksu međusobnog razumijevanja, uvažavanja i tolerancije te ostvarujemo konstruktivni dijalog. Obrazovanje kroz razvoj interkulturalnih kompetencija igra važnu ulogu u poticanju i razvijanju razumijevanja i suživota različitih kultura na jednom mjestu kako bi svaki pojedinac imao mogućnost u slobodi i bez osude njegovati vlastiti kulturni identitet.

Stavovi prema ljudima iz drugih kultura

Percepciju ljudi iz drugih kultura razvijamo tijekom djetinjstva i adolescencije. Postoji velika individualna varijacija u razvoju dječjih stavova prema vlastitim etničkim ili nacionalnim grupama i u razvoju njihovih percepcija drugih. Ponekad stavovi djece prema ljudima iz drugih grupa postaju pozitivniji sa starijom dobi; ponekad ovi stavovi postaju negativniji; ponekad djeca i adolescenti ne pokazuju nikakve promjene u svojim stavovi-

ma prema ljudima iz drugih kultura sa starenjem (Byram i sur., 2009).

Prema ljudima iz drugih kultura koji imaju vjerovanja i načine života različite od naših, možemo reagirati negativno s predrasudama, sumnjom i netolerantnošću ili možemo zauzeti jedan od brojnih pozitivnijih stavova (Byram i sur., 2009, 4): možemo pokazati stavove *tolerancije*, što znači da prihvaćamo pravo drugih da se ponašaju različito od nas čak i ako se ne slažemo s njima; možemo pokazati *poštovanje* prema njima, što znači da vidimo vrijednost i pozitivne elemente u njihovim vjerovanjima i praksama čak i kada ih ne dijelimo; te se možemo angažirati u *interkulturalnom dijalogu* s ljudima različitih kultura, razmjenjivati poglede i biti otvoreni da promijenimo neke naše ideje u svjetlu novih značenja koja smo naučili od njih.

Na razvoj stavova prema ljudima iz drugih kultura utječu različiti faktori (Byram i sur., 2009, 6): *obiteljski diskurs i prakse* u odnosu prema kulturalnim grupama; *sadržaji školskog kurikulumuma* (npr. kako su pokrivena pitanja povezana s rasizmom i diskriminacijom); kako su kulturalne grupe predstavljene u *masovnim medijima*, osobito na televiziji i u kinu; te *osobni kontakt* s pojedincima iz drugih kultura. Razvoj stavova prema ljudima iz drugih kultura povezan je sa specifičnim društvenim strukturama u kojima pojedinci žive te s relativnim društvenim statusom vlastite grupe pojedinca unutar te strukture. Na primjer, kada jedan pojedinac pripada grupi koja ima relativno nizak društveni status, može imati pozitivnije stavove prema kulturalnim grupama koje imaju više statuse nego prema svojoj vlastitoj grupi. Obiteljski diskurs i prakse u odnosu prema kulturalnim grupama te korištenje više jezika unutar obiteljskog doma, također su povezani sa stavovima koje djeca usvajaju prema drugim kulturalnim grupama. Sadržaji školskog kurikulumuma, osobito kako kurikulum pokriva pitanja vezana za rasizam i diskriminaciju, dodatno mogu utjecati na stavove djece prema drugim grupama. Način na koji su kulturalne grupe predstavljene u masovnim medijima, osobito na televiziji i u filmovima, također ima utjecaj na interkulturalne stavove koje ljudi imaju. Na primjer, djeca koja gledaju dokumentarne televizijske programe o drugim zemljama iskazuju ve-

ću objektivnost u svojim stavovima prema ljudima koji žive u tim zemljama i manje je vjerojatno da će pretpostaviti superiornost svoje vlastite zemlje (cf. Byram i sur., 2009).

Sljedeći faktor koji može znatno utjecati na razvoj stavova prema ljudima iz drugih kultura je *osobni kontakt* s pojedincima iz druge kulture. Mnoga su istraživanja otkrila da susreti i komunikacija pojedinaca iz različitih kulturalnih grupa mogu dovesti do razvoja pozitivnijih stavova prema drugoj grupi općenito, a ne samo prema specifičnom pojedincu s kojim je ostvarena interakcija. Također postoje i dokazi da ako prevladaju lošiji uvjeti rezultat mogu biti negativniji stavovi. Byram i sur. (2009, 12f) navode uvjete pod kojima interkulturalni kontakt ima maksimalan pozitivan učinak na stavove prema drugoj grupi: ako su pojedinci koji se susreću i ostvaruju interakciju približno jednakog statusa; ako se pripadanje različitim kulturalnim grupama pojedinaca naglasilo tijekom kontakta; ako zajednički surađuju u nekoj aktivnosti; ako, u tijeku interakcije, otkriju stvari jedni o drugima; ako postoji eksterna institucijska podrška za princip jednakosti; ako je anksioznost pojedinaca koji su uključeni u interkulturalni susret niska.

Socijalna distanca označava kontinuitet što se proteže od intimnih i toplih odnosa, preko ravnodušnih do neprijateljskih (Supek, 1968). Socijalna distanca pojam je koji mjeri stavove prema pripadnicima drugih skupina te pokazuje određeni "društveni razmak" koji pojedinac osjeća prema drugim skupinama koje nisu istovjetne njegovoj vlastitoj. Stavovi (odnos prema nekome ili nečemu odnosno kao načelo, mišljenje ili uvjerenje kojeg se pojedinac drži), koji mogu biti pozitivni i/ili negativni, pokreću čovjeka na aktivnost i djelovanje te usmjeravaju pojedinca u emocionalnom, vrijednosnom i akcijskom odnosu prema ljudima i pojavama. Socijalna distanca ispituje socijalne stavove (odnos pojedinca prema različitim stvarima i pojavama) koji omogućavaju objašnjavanje ljudskog ponašanja. Socijalna distanca i uglavnom negativni stereotipi prema nacionalnim i religijskim skupinama uzrokovani su trima skupinama faktora: "kulturalnim prijenosom (obitelj, obrazovanje), grupnom kategorizacijom (mi – oni) i individualnim

psihološkim karakteristikama (frustracija)" (Previšić, Hrvatić i Posavec, 2004, 107). Tako se predrasude razvijaju najčešće u neposrednoj obiteljskoj okolini i u školi te predstavljaju izrazito važan socijalizacijski aspekt razvoja djeteta. Stereotipi prema nacionalnim i religijskim skupinama koje su drugačije od naše vlastite uglavnom se izražavaju u negativnom kontekstu. Grupna kategorizacija označava posjedovanje grupnog identiteta prema kojem pojedinac razvija određenu vezu sa srodnom skupinom, bilo da se radi o nacionalnoj, vjerskoj, spolnoj, rasnoj, dobnoj ili nekoj drugoj pripadnosti. Međutim, veze između nacionalnih i religijskih skupina su izrazito jače i postojanije zbog jednakog jezika, obreda, tradicije, rituala, koji predstavljaju određenu kulturnu grupu. Stereotipi koji se razvijaju u takvim kulturnim grupama utječu na odnose prema drugima gdje ih se poima kao drugačije te dolazi do grupne kategorizacije, a intenzitet i opseg tih faktora varira ovisno o situaciji ili periodično. Prijašnja istraživanja, koja su provedena u Hrvatskoj, na srednjoškolskoj populaciji te na populaciji roditelja i nastavnika, upućuju na postojanje određene socijalne distance prema pripadnicima određenih religijskih i nacionalnih skupina pa je tako "zamjetno viša razina etničke distance prema pripadnicima Srpske manjinske zajednice u odnosu prema drugim manjinama", ali je također izražena socijalna distanca "prema Bošnjacima, Crnogorcima te Slovincima" (Petričušić, 2011, 647). Izvor toga može se pronaći u događajima s početka devedesetih godina dvadesetog stoljeća na području bivše Jugoslavije, a koji su utjecali na formiranje stereotipa koji se generacijski prenose već godinama.

Socijalna distanca prema drugačijima

Rui Gomes (2000) smatra da europska društva danas pate od rasta rasne netrpeljivosti i netolerancije prema manjinama. Ovu izjavu potkrijepljuje rezultatima dvaju istraživanja. Prvo je istraživanje provedeno u Belgiji koji sugeriraju da je belgijsku populaciju moguće podijeliti u četiri glavne skupine: a) ljudi već svjesni problema rasizma i, više ili manje, aktivno uključeni u antirasističke aktivnosti (oko 10%); b) ljudi koji su

tolerantni, ali još ne djeluju u antirasističkim aktivnostima (oko 40%); c) ljudi s rasističkim tendencijama, ali ne čine rasistička djela (oko 40%); d) rasisti koji otvoreno pokazuju svoja stajališta (oko 10%). Gomes zaključuje da ovi rezultati nisu nužno primjenjivi na cijelu Europu, ali da se antirasistički aktivisti iz drugih zemalja slažu da ove brojke odgovaraju njihovim vlastitim procjenama te smatraju da je veći postotak mladih u grupama a) i d). Gomes se nadalje poziva na istraživanje o postojanju predrasuda provedenom 1995. g. među 2.500 mladih u Italiji. Istraživanje koje je provodio Institut za socijalna istraživanja u Milanu rezultate dijeli u četiri skupine: a) ksenofobični (strah od stranaca) 12,3 %; b) nesigurni 31,6 %; c) neutralni 35,2 %; d) neksenofobični 20,9 %. Claudia Schachinger (u Martinelli i Taylor, 2003) tvrdi da je *Ne želimo još stranaca* nova politička strategija u Europi i da je stvorena podjela na *dobre* i *loše* strance, na *opravdane* i *neopravdane* razloge za migraciju. Pronalaze se 'novi' načini ophođenja s pojavama, kao što su: getoizirana predgrađa, društvena segregacija, rasizam, socijalno isključivanje pojedinih dijelova društva.

Situacija je slična i u Hrvatskoj, postoje socijalni otkloni prema nekim nacionalnostima i etnički stereotipi što potvrđuju rezultati brojnih istraživanja (Previšić, 1996; Mijatović i Previšić, 1999; Peko, Mlinarević i Jindra, 2009; Sablić, 2004; Peko, Sablić i Mlinarević, 2005). Navode da se potvrđuje teza da postoje prihvatljivi narodi ili uopće neprihvatljivi, odnosno nepoželjni narodi u istim prilikama. Zaključuju da socijalna distanca vjerojatno nije rezultat kognitivnih spoznaja ispitanika, nego je rezultanta odgoja i socijalizacije u obitelji, uloge masovnih medija, rata u Hrvatskoj kao i ratnih razaranja i prognaništva sa svim pratećim traumama.

S ciljem ispitivanja snošljivosti i stavova i utvrđivanja razine socijalne distance prema vjerskim, nacionalnim ili etničkim skupinama proveli smo istraživanje među studenatima pedagogije i kulturalnih studija Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

Korišten je ne-probabilistički namjerni uzorak, a činili su ga studenti preddiplomskog i diplomskog studija pedagogije (P) te studenti kultural-

nih studija (KS) Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci. Pri obradi rezultata uzeli smo u obzir da studenti kao ispitanici mogu predstavljati manjkavost u odnosu prema općoj populaciji, a osobito studenti pedagogije i kulturalnih studija s obzirom na samo istraživanje. Studenti imaju veće kognitivne sposobnosti te manje izgrađenu samosvijest i skloniji su pokoravanju autoritetu (Sears, 1986, prema Mužić, 2005). Ispitanici odstupaju od populacijskih vrijednosti po navedenim obilježjima. Ispitanici su iz populacije odabrani prema studiju koji pohađaju (kulturalni studiji izučavaju sveukupnost manifestacije kulture, a osnovni pristup obilježen je interdisciplinarnošću; studij pedagogije temelji se na suvremenim spoznajama pedagogijske znanosti te priprema studente za njihovu primjenu u praksi, a sam karakter studija pedagogije usmjeren je prema radu s djecom i odraslima te počiva na toleranciji bez obzira na spolnu, rasnu, klasnu, nacionalnu ili vjersku pripadnost pojedinaca). Radi ubrzanog napretka nastavne tehnike i tehnologije promijenila se i uloga pedagoga koja sada uključuje i osposobljavanje učenika za komunikaciju i prihvaćanje ljudi koji su različiti od njih (Previšić, 1999; Hrvatić, 2011; Ledić, Staničić i Turk, 2013).

Podaci su prikupljeni putem anketnog lista. Primijenjena je i prilagođena Bogardusova skala socijalne distance prema nacionalnim i religijskim skupinama. Skala služi za mjerenje i kompariranje stavova prema rasnim i etničkim grupama, ali se može primijeniti za ispitivanje socijalne distance prema bilo kojoj društvenoj skupini. Skala se sastoji od sedam čestica gdje prva čestica označava najveći stupanj bliskosti dok zadnja, sedma čestica, označava negativan stav prema određenoj skupini. Čestice su kontinuirano, logički povezane, s obzirom na razinu prihvaćanja određene skupine, a očituju se u izražavanju od izrazito pozitivnih stavova do izrazito negativnih stavova. Raspon uključuje sedam čestica, gdje su šesta i sedma čestica jako izražene: 1 – stupiti u brak; 2 – biti blizak prijatelj; 3 – biti susjed; 4 – raditi zajedno; 5 – biti poznanik; 6 – biti isključivo samo posjetitelj zemlje; 7 – prognati iz zemlje.

Ispitivan je odnos prema onim nacionalnim i religijskim skupinama za koje se pretpostavlja da

je u Primorsko–goranskoj županiji moguća svakodnevna interakcija. Istraživanja koja se provode u svijetu i kod nas ukazala su na vezu između religioznosti i etničke distance i netolerancije pa tako veća socijalna distanca prema nacionalnim i etničkim skupinama proizlazi iz veće religioznosti ispitanika (Banovac i Boneta, 2006). U istraživanju se naglasak stavio na jedanaest nacionalnih ili etničkih skupina koje uključuju Albance, Bošnjake, Hrvate, Mađare, Nijemce, Rome, Slovence, Srbe, Talijane, Kineze i Crnogorce te na osam religijskih skupina: muslimane, židove, katolike, pravoslavce, protestante, hinduiste, Hare Krishna te nereligiozne. Razlog tome nalazi se u strukturi stanovništva Primorsko–goranske županije, odnosno, grada Rijeka koji je multikulturalan grad. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine nacionalne manjine koje prevladavaju u gradu Rijeci su redom: Bošnjaci koji u odnosu prema ostatku stanovništva čine 2,06% ukupne populacije, zatim Albanci sa 0,69%, Romi sa 0,67% te u manjem udjelu Crnogorci, Makedonci, Mađari, Česi, Rusi, Njemci, Poljaci, Rumunji, Bugari te Austrijanci. Bez obzira što Kinezi ne predstavljaju nacionalnu manjinu koja prevladava u Rijeci, zanimala nas je socijalna distanca prema njima jer se povećao broj Kineza koji žive u Primorsko–goranskoj županiji. Što se tiče vjerske pripadnosti, u Rijeci ima najviše katolika (71,96%), nereligioznih (9,24%), zatim pravoslavaca (6,95%), muslimana (4,52%) te agnostika i skeptika (1,67%). Ostale vjere, koje su manje zastupljene u gradu Rijeci, odnose se na ostale kršćane, protestante, pripadnike istočnih religija i pripadnike ostalih religija i svjetonazora te židova. Hare Krishna je new age religija koja je uvrštena u istraživanje iz razloga što spada u skupinu ostalih religija te joj se povećao broj sljedbenika.

Podaci su obrađeni u statističkom programu za obradu podataka SPSS (Statistical Package for Social Sciences) s prikazima distribucije frekvencija i postotaka.

Anketni upitnik je ispunilo ukupno 155 studenata, ali je prilikom obrade utvrđeno da je 29 anketa bilo nepotpuno te je obrada rezultata vršena za uzorak od 126 studenata. Sa Odsjeka za pedagogiju je 55,6%, a sa Odsjeka za kulturalne studije 44,4% ispitanika. Veći broj ispitanika su

studenti preddiplomskog studija (67,5%), a 32,5% su studenti diplomskog studija. Od ukupnog broja ispitanika njih 9,5% je muškog, a 90,5% ženskog roda. Sociodemografske značajke, odnosno nacionalna pripadnost ispitanika odražava demografsku strukturu stanovnika Hrvatske, a vidljiva je razlika prema spolu ispitanika te prema vjerskoj pripadnosti. Prema nacionalnoj pripadnosti, 88,9% ispitanika se izjašnjava kao Hrvat, 1,6% kao Srbin, 0,8% kao Mađar, 3,2% ispitanika je neopredjeljeno, a 5,6% ispitanika nije se izjasnilo. Na pitanje o vjerskoj pripadnosti, 51,6% ispitanika se izjasnilo kao katolik, 1,6% kao pravoslavac, 0,8% kao musliman, 11,1% kao ateist, 13,5% kao agnostik, 0,8% kao gnostik, 1,6% ispitanika se izjasnilo kao pripadnici new age religije, odnosno paganstva, 5,6% kao nereligiozni, 13,5% se nije izjasnilo.

U istraživanju se krenulo od pretpostavke da će socijalna distanca ispitanika prema nacionalnim i religijskim skupinama biti niska. Studenti pedagogije i kulturalnih studija, zbog samog karaktera i interdisciplinarnosti studija, predstavljaju populaciju koja bi trebala biti izrazito kulturalno osjetljiva prema različitostima. Pedagozi kroz studij ponajviše razvijaju interpersonalne vještine, dok studenti kulturalnih studija uče o sveukupnosti manifestacija kulture. Na taj način razvijaju komunikacijske vještine, fleksibilnost i razumijevanje te kroz studij dobivaju znanja o osobnim sličnostima i razlikama s drugim kulturnim grupama.

Ispitivanje socijalne distance (stupanj bliskosti prema nacionalnim i etničkim te religijskim skupinama, u rasponu od stupanja u brak do progona iz države) studenata pedagogije (tablica 1.) je pokazalo kako studenti pedagogije u prvoj čestici pokazuju izrazitu socijalnu distancu prema Romima gdje samo 24,3% ispitanika izražava prihvatljivost odnosa prema pripadnicima navedene nacionalne manjine. U prvoj čestici vidljiva je i socijalna distanca prema Albancima (42,8%) i Kinezima (44,3%). Vezano za sljedeće četiri čestice ispitanici pokazuju izrazito pozitivne stavove prema nacionalnim manjinama. U šestoj čestici ne postoji statistički značajna razlika između biranja prema svim nacionalnim skupinama.

TABLICA 1 PRIHVATLJIVOST ODNOSA STUDENATA PEDAGOGIJE
PREMA NACIONALNIM SKUPINAMA

Nacionalne i etničke skupine	Stupiti u brak		Biti blizak prijatelj		Biti susjed		Raditi zajedno		Biti poznanik		Biti samo posjetitelj Hrvatske		Prognati iz Hrvatske	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Albanci	30	42,8	66	94,3	67	95,7	67	95,7	69	98,6	17	24,3	1	1,4
Bošnjaci	50	71,4	69	98,6	70	100	70	100	70	100	13	18,6	0	0
Hrvati	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100	12	17,1	1	1,4
Mađari	49	70,0	69	98,6	70	100	70	100	70	100	13	18,6	1	1,4
Njemci	60	85,7	70	100	69	98,6	70	100	70	100	11	15,7	0	0
Romi	17	24,3	56	80	60	85,7	58	82,8	66	94,3	16	22,3	3	4,3
Slovenci	57	81,4	68	97,1	69	98,6	69	98,6	70	100	13	18,6	0	0
Srbi	48	68,6	66	94,3	69	98,6	69	98,6	69	98,6	14	20,0	2	2,8
Talijani	56	80,0	70	100	70	100	70	100	70	100	13	18,6	0	0
Kinezi	31	44,3	65	92,8	68	97,1	67	95,7	68	97,1	16	22,3	2	2,8
Crnogorci	44	62,8	67	95,7	69	98,6	67	95,7	69	98,6	12	17,1	1	1,4

Studenti pedagogije ne pokazuju izrazito negativan stav niti prema jednoj nacionalnoj skupini što je vidljivo u sedmoj čestici. Možemo zaključiti kako

je izražena statistički značajna razlika isključivo samo u prvoj čestici koja se odnosi na sklapanje bračnog odnosa sa pripadnicima nacionalnih manjina.

TABLICA 2 PRIHVATLJIVOST ODNOSA STUDENATA KULTURALNIH STUDIJA
PREMA NACIONALNIM SKUPINAMA

Nacionalne i etničke skupine	Stupiti u brak		Biti blizak prijatelj		Biti susjed		Raditi zajedno		Biti poznanik		Biti samo posjetitelj Hrvatske		Prognati iz Hrvatske	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Albanci	42	75,0	53	94,6	54	96,4	54	96,4	56	100	7	12,5	2	3,6
Bošnjaci	51	91,1	56	100	55	98,2	55	98,2	56	100	7	12,5	1	1,8
Hrvati	52	92,8	54	96,4	54	96,4	54	96,4	53	94,6	10	17,8	4	7,1
Mađari	50	89,2	56	100	55	98,2	56	100	56	100	8	14,3	1	1,8
Njemci	51	91,1	56	100	55	98,2	56	100	56	100	8	14,3	1	1,8
Romi	35	62,5	49	87,5	50	89,3	53	94,6	55	98,2	10	17,8	3	5,3
Slovenci	48	85,7	54	96,4	56	100	56	100	56	100	8	14,3	1	1,8
Srbi	46	82,1	55	98,2	55	98,2	56	100	56	100	8	14,3	1	1,8
Talijani	49	87,5	55	98,2	56	100	56	100	56	100	8	14,3	1	1,8
Kinezi	42	75,0	56	100	55	98,2	56	100	56	100	8	14,3	1	1,8
Crnogorci	50	89,3	55	98,2	55	98,2	55	98,2	56	100	8	14,3	1	1,8

U odnosu prema studentima pedagogije, studenti kulturalnih studija (vidi tablica 2.) pokazuju u prvoj čestici izrazito nižu razinu socijalne distancije prema Romima (62, 5% ispitanika prihvaća bračne odnose s pripadnicima romske nacionalne manjine). Uspoređujući podatke studenata pedagogije i kulturalnih studija vidljivo je kako studenti kulturalnih studija imaju pozitivniji stav prema Romima te Albancima i Kinezima. U sljedeće četiri čestice studenti kulturalnih studija pokazuju izrazito pozitivan stav prema pripadnicima nacionalnih skupina. U šestoj čestici i jedna i druga skupina is-

pitanika pokazuje sličan stav prema nacionalnim skupinama. Izražavaju stav da pripadnici nacionalnih manjina trebaju biti isključivo samo posjetitelji Hrvatske. Ne postoji statistički značajna razlika između ispitanika vezano za sedmu česticu, odnosno na progon iz zemlje.

Mjerenje socijalne distance prema religijskim skupinama pokazuje kod studenata pedagogije veću socijalnu distancu u prve dvije čestice (vidi tablicu 3) nego kod studenata kulturalnih studija (vidi tablicu 4).

TABLICA 3 PRIHVATLJIVOST ODNOSA STUDENATA PEDAGOGIJE PREMA RELIGIJSKIM SKUPINAMA

Religijske skupine	Stupiti u brak		Biti blizak prijatelj		Biti susjed		Raditi zajedno		Biti poznanik		Biti samo posjetitelj Hrvatske		Prognati iz Hrvatske	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Muslimani	25	35,7	68	97,1	68	97,1	66	94,3	69	98,6	15	21,4	1	1,4
Židovi	32	45,7	70	100	70	100	68	97,1	70	100	13	18,6	0	0
Katolici	68	97,1	70	100	70	100	70	100	70	100	11	15,7	0	0
Pravoslavci	43	61,4	69	98,6	70	100	69	98,6	70	100	12	17,1	0	0
Protestanti	40	57,1	68	97,1	68	97,1	68	97,1	69	98,6	11	15,7	0	0
Hinduisti	28	40,0	68	97,1	66	94,3	68	97,1	68	97,1	13	18,6	1	1,4
Hare Krishna	22	31,4	55	78,6	64	91,4	65	92,8	68	97,1	13	18,6	2	2,8
Nereligiozni	54	77,1	67	95,7	69	98,6	69	98,6	70	100	12	17,1	1	1,4

Studenti pedagogije izražavaju u prvoj čestici socijalnu distancu prema pripadnicima religije Hare Krishna gdje je samo 31,4% ispitanika spremno stupiti u brak s pripadnicima navedene religije, u odnosu prema 46,4% studenata kulturalnih studija.

Također, vidljiva je i socijalna distanca prema muslimanima (35,7%), hinduistima (40,0%) i židovima (45,7%). Najmanji društveni razmak studenti pedagogije osjećaju prema katolicima, gdje čak 97,1% ispitanika ima pozitivne stavove prema pripadnicima

navedene religijske skupine. Također, 77,1% studenata pedagogije tvrdi kako bi bilo spremno stupiti u brak s osobama koje su nereligiozne. Iz drugih

čestica vidljivo je kako su ispitanici spremni biti bliski prijatelji, susjedi, raditi zajedno te poznavati sve ispitivane religijske skupine.

TABLICA 4 PRIHVATLJIVOST ODNOSA STUDENATA KULTURALNIH STUDIJA PREMA RELIGIJSKIM SKUPINAMA

Religijske skupine	Stupiti u brak		Biti blizak prijatelj		Biti susjed		Raditi zajedno		Biti poznanik		Biti samo posjetitelj Hrvatske		Prognati iz Hrvatske	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Muslimani	28	50,0	52	92,8	54	96,4	55	98,2	56	100	6	10,7	2	3,6
Židovi	31	55,3	54	96,4	55	98,2	55	98,2	55	98,2	6	10,7	2	3,6
Katolici	40	71,4	53	94,6	54	96,4	55	98,2	55	98,2	8	14,3	6	10,7
Pravoslavci	37	66,1	54	96,4	56	100	56	100	56	100	5	8,9	2	3,6
Protestanti	36	64,3	54	96,4	56	100	56	100	56	100	5	8,9	2	3,6
Hinduisti	33	58,9	54	96,4	56	100	56	100	56	100	5	8,9	0	0
Hare Krishna	26	46,4	44	78,6	54	96,4	54	96,4	55	98,2	5	8,9	0	0
Nereligiozni	48	85,7	55	98,2	56	100	56	100	56	100	5	8,9	0	0

Usporedba rezultata studenata pedagogije i kulturalnih studija ukazuje na određene razlike u socijalnoj distanci ispitanika. Studenti kulturalnih studija iskazuju višu razinu prihvatljivosti odnosa prema religijskim skupinama u odnosu prema studentima pedagogije. Razlog tome moguće je tražiti u specifičnosti samog studija gdje studenti kroz studij razvijaju znanja o religijskim skupinama te im takva znanja omogućuju bolje razumijevanje religijskih skupina. Studenti kulturalnih studija pokazuju izrazito pozitivne stavove prema nereligioznima, 85,7% studenata spremno je s njima stupiti u brak. Studenti kulturalnih studija, jednako kao i studenti pedagogije, iskazuju izrazito pozitivne sta-

vove prema religijskim skupinama u drugoj, trećoj, četvrtoj i petoj čestici. Ispitanici ne iskazuju izrazito negativne stavove, izražene u posljednjoj, sedmoj, čestici, niti prema jednoj religijskoj skupini.

Podaci pokazuju kako postoji statistički značajna razlika između studenata pedagogije i studenata kulturalnih studija, koja najviše dolazi do izražaja u prvoj čestici, gdje su studenti kulturalnih studija spremniji na ostvarivanje bliskih socijalnih odnosa (stupiti u brak i biti blizak prijatelj), kako sa pripadnicima nacionalnih i etničkih skupina tako i sa pripadnicima religijskih skupina. Zbirni rezultati o socijalnoj distanci ispitanika prema nacionalnim i etničkim skupinama prikazani su u tablici 5.

TABLICA 5 PRIHVATLJIVOST ODNOSA PREMA NACIONALNIM I ETNIČKIM SKUPINAMA (UKUPNO SVI ISPITANICI)

Nacionalne i etničke skupine	Stupiti u brak		Biti blizak prijatelj		Biti susjed		Raditi zajedno		Biti poznanik		Biti samo posjetitelj Hrvatske		Prognati iz Hrvatske	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Albanci	72	57,1	119	94,4	121	96,0	121	96,0	125	99,2	24	19,0	3	2,4
Bošnjaci	101	80,2	125	99,2	125	99,2	125	99,2	126	100	20	15,9	1	0,8
Hrvati	122	96,8	124	98,4	124	98,4	124	98,4	123	97,6	22	17,5	5	4,0
Mađari	99	78,6	125	99,2	125	99,2	126	100	126	100	21	16,7	2	1,6
Njemci	111	88,1	126	100	124	98,4	126	100	126	100	19	15,1	1	0,8
Romi	52	41,3	105	83,3	110	87,3	111	88,1	121	96,0	26	20,6	6	4,8
Slovinci	106	84,1	122	96,8	125	99,2	125	99,2	126	100	21	16,7	1	0,8
Srbi	94	74,6	121	96,0	124	98,4	125	99,2	125	99,2	22	17,5	3	2,4
Talijani	105	83,3	125	99,2	126	100	126	100	126	100	21	16,7	1	0,8
Kinezi	73	57,9	121	96,0	123	97,6	123	97,6	124	98,4	24	19,0	3	2,4
Crnogorci	94	74,6	122	96,8	124	98,4	122	96,8	125	99,2	20	15,9	2	1,6

Dobiveni rezultati na čestici prihvatljivosti odnosa prema nacionalnim i etničkim skupinama upućuju kako studenti imaju uglavnom pozitivne stavove prema različitim nacionalnim i etničkim skupinama. Raspodjela odgovora upućuje na nekoliko općih tendencija. Prvo obilježje koje dolazi do izražaja očituje se u spremnosti stupanja u brak s navedenim nacionalnim manjinama. Tu je vidljiv niži stupanj prihvaćanja prema Romima, Albancima i Kinezima. Osobito visok stupanj prihvaćanja socijalne interakcije očituje se, osim prema Hrvatima, i prema Njemcima, Slovincima i Talijanima. I u drugim česticama, koje se odnose na blisko prijateljstvo, susjedske odnose te na zajedničku radnu sredinu, stupanj prihvaćanja Roma u odnosu prema drugim skupinama je manji, dok je prema drugim nacionalnim skupinama visoka prihvatljivost odnosa.

Šesta čestica, koja se označava kao negativan stav prema nacionalnim skupinama, u kojoj su se

ispitanici izjašnjavali kako određena nacionalna skupina može biti isključivo samo posjetitelj Hrvatske, prikazuje kako su ispitanici na prvo mjesto stavili Rome, zatim Albance i Kineze. Tu je također vidljiv niži stupanj prihvaćanja navedenih nacionalnih skupina kao i kod prve čestice, međutim, valja imati na umu kako ne postoji statistički značajna razlika između biranja navedenih skupina u odnosu prema drugim nacionalnim skupinama. Razlog tome moguće je tumačiti u nerazumljivosti pitanja gdje su ispitanici prilikom ispunjavanja anketa imali nedoumice vezane za šestu česticu. Sedma čestica, izražava izrazito negativan stav prema nacionalnim skupinama te je najviše pozitivnih biranja upućeno prema Romima, gdje šestero ispitanika smatra kako ih treba prognati iz zemlje. Ipak, iz dobivenih je podataka vidljiv pozitivan stav prema nacionalnim i etničkim skupinama, a statistički značajna razlika očituje se iznimno u prvoj čestici.

TABLICA 6 PRIHVATLJIVOST ODNOSA PREMA RELIGIJSKIM SKUPINAMA (UKUPNO SVI ISPITANICI)

Religijske skupine	Stupiti u brak		Biti blizak prijatelj		Biti susjed		Raditi zajedno		Biti poznanik		Biti samo posjetitelj Hrvatske		Prognati iz Hrvatske	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Muslimani	53	42,1	120	95,2	122	96,8	121	96,0	125	99,2	21	16,7	3	2,4
Židovi	63	50,0	124	98,4	125	99,2	123	97,6	125	99,2	19	15,1	2	1,6
Katolici	108	85,7	123	97,6	124	98,4	125	99,2	125	99,2	19	15,1	6	4,8
Pravoslavci	80	63,5	123	97,6	126	100	125	99,2	126	100	17	13,5	2	1,6
Protestanti	76	60,3	122	96,8	124	98,4	124	98,4	125	99,2	16	12,7	2	1,6
Hinduisti	61	48,4	122	96,8	122	96,8	124	98,4	124	98,4	18	14,3	1	0,8
Hare Krishna	48	38,1	99	78,6	118	93,7	119	94,4	123	97,6	18	14,3	2	1,6
Nereligiozni	102	81,0	122	96,8	125	99,2	125	99,2	126	100	17	13,5	1	0,8

Rezultati dobiveni na čestici prihvatljivosti prema religijskim skupinama upućuju na niži stupanj prihvaćanja odnosa za stupanje u brak s pripadnicima new age religije Hare Krishna gdje je samo 38,1% ispitanika izrazilo pozitivan stav prema navedenoj religijskoj skupini. Dalje, niži stupanj prihvaćanja vidljiv je i prema muslimanima (42,1%), hinduistima (48,4%) i židovima (50,0%). Najveća prihvatljivost odnosa u prvoj čestici izražena je prema katolicima (85,7%) i prema nereligioznima (81,0%). Druga čestica se odnosi na stvaranje bliskog prijateljskog odnosa. Dobiveni podaci govore o izrazito visokoj prihvatljivosti odnosa prema svim religijskim skupinama, ali je vidljiva manja prihvatljivost prema pripadnicima Hare Krishne gdje ukupno 78,6% ispitanika prihvaća bliske prijateljske odnose prema toj religijskoj skupini. U trećoj, četvrtoj i petoj čestici izražen je izrazito pozitivan stav ispitanika prema svim religijskim skupinama. Tako su ispitanici voljni biti susjedi, raditi zajedno i poznavati sve navedene religijske skupine. U šestoj čestici vidljiva je nekolicina pozitivnih biranja koja upućuje na neprihvatljivost odnosa. Ispitanici se izjašnjavaju kako žele da navedene religijske skupine budu samo isključivo posjetitelji zemlje, a najviše pozitiv-

nih biranja imaju muslimani, židovi i katolici. Zadržna čestica odnosi se na progon iz zemlje, a najviše pozitivnih biranja imaju katolici, gdje je šestero ispitanika izrazilo stav kako pripadnike katoličke vjeroispovijesti treba prognati iz zemlje. Međutim, taj podatak nije statistički značajan s obzirom da je većina ispitanika u ostalim česticama imala pozitivna biranja prema osobama katoličke vjeroispovijesti. Prilikom analize dobivenih rezultata valja imati na umu kako određene predrasude prema religijskim skupinama često dolaze iz nepoznavanja navedenih religija, izrazito visoke religioznosti ispitanika i netolerancije prema drugim vjeroispovijestima te predrasuda vezanih za izraziti fundamentalizam koji se pripisuje određenim religijama. Takve predrasude rađaju negativne stavove prema religijskim skupinama.

Uspoređujući prihvatljivost odnosa nacionalnih i religijskih skupina, možemo zaključiti kako postoje značajne razlike u biranjima u prvoj čestici gdje su ispitanici otvoreniji prema nacionalnim skupinama, a zatvoreniji prema religijskim skupinama iz već navedenih mogućih razloga. Prema prikazanim podacima, možemo zaključiti kako su ispitanici izrazito kulturalno osjetljivi prema različitostima.

Interkulturalnost i socijalna 'blizina' kroz odgoj i obrazovanje

U 'poplavi' brojnih novih tema (primjerice građanski odgoj, ljudska prava, mir, nenasilna komunikacija, održivi razvoj i brojne druge) koje se dodaju odgoju i obrazovanju, svoje mjesto je našla i interkulturalnost. Iz definicija pojma kultura saznali smo da je kultura nešto što se uči pa možemo zaključiti da je i interkulturalnost nešto što se uči. Ovaj zaključak otvara brojna nova pitanja – *gdje se i kada uči, tko ju treba poučavati, na koji način...?* Brojni su autori (cf. Mrnjaus, Rončević i Ivošević, 2013; Kragulj i Jukić, 2009; Sekulić-Majurec, 1996; Peko, Mlinarević i Jindra, 2009) koji ističu važnost škole u razvoju interkulturalnih kompetencija, osjećaja tolerancije i solidarnosti, promjene u svijesti i stavovima.

U svojoj osnovi, interkulturalno obrazovanje predstavlja socijalnu promjenu kroz obrazovanje. ... Ono je jedan vid ljudske težnje i traganja za pravičnijim i istinski demokratskim društvom. (MOST, 2007, s. 19)

Odgoj i obrazovanje za interkulturalnost teži tome da prevlada pasivnu koegzistenciju i ostvari razvijen i održiv način zajedničkog života u multikulturalnom društvu. To se čini kroz izgradnju *razumijevanja*, *uzajamnog poštovanja* i *dijaloga* među grupama različitih kultura te obezbjeđivanje jednakih mogućnosti i borbu protiv diskriminacije; kroz promociju i razvoj boljeg razumijevanje kultura u modernom društvu; sposobnosti komunikacije između ljudi koji pripadaju različitim kulturama; fleksibilnijem stavu prema kulturnim različitostima u društvu; te veću spremnost ljudi da se aktivno uključe u socijalnu interakciju s ljudima drugog kulturnog porijekla i prepoznavanje osnovnih odlika ljudske prirode kao nečega što im je zajedničko (Ouellet, prema MOST, 2007, 6).

U novijoj literaturi o interkulturalnosti, interkulturalnim obrazovanjem se smatra obrazovanje koje *uvažava i podržava različitost u svim područjima ljudskog života*. Ono čini učenike/ce osjetljivim na ideju da su ljudi prirodno razvili niz različitih načina života, običaja i pogleda na svijet i da ta raznolikost ljudskog života sve nas obogaćuje. Istovremeno, riječ je o obrazovanju koje *promovira ravnopravnost i ljudska prava*, suprotstavlja se nepravednoj diskriminaciji i promovira vrijednosti na kojima se izgrađuje ravnopravnost (cf. MOST, 2007, 13). Kroz odgoj i ob-

razovanje za interkulturalnost radi se na samnjenju predrasuda i mijenjanju stavova učenika prema rasnim i etničkim razlikama, uči se tolerancija prema razlikama u vjerskim i seksualnim opredjeljenjima, fizičkim i mentalnim sposobnostima itd. (Banks, 1999). Odgoj i obrazovanje za interkulturalnost pretpostavlja *odgoj za empatiju* (naučiti razumjeti druge i poistovjetiti se s njima), *odgoj za solidarnost* (veća osjetljivost za probleme nejednakosti i društvenu marginalizaciju), *odgoj za priznanje i poštovanje različitosti* (poštovanje drugačijih stilova života kao osobno i društveno bogatstvo), te *odgoj protiv etnocentrizma, nacionalizma, rasizma i drugih čimbenika diskriminacije* (poticati razvoj interkulturalne osjetljivosti te svijesti o sebi i drugima) (Piršl, 2005).

Osnovni zadatak interkulturalnosti u obrazovanju je učiniti mlade svjesnima svoje nacionalne samobitnosti, ali i tolerantnima prema različitim kroz razvijanje osjećaja pripadnosti svojoj zajednici i čovječanstvu u cjelini te promjene u svijesti i stavovima ljudi (Spajić-Vrkaš, 1993), da pridonese daljnjem razvitku demokracije, zaštite ljudskih prava i temeljnih sloboda, boljem međusobnom razumijevanju i suradnji, slobodi, sigurnosti, miru i razoružanju u svijetu te svijesti o nacionalnom, vjerskom, jezičnom i kulturnom identitetu pojedinca (Peko, Mlinarević, Jindra, 2009). U Europskoj se uniji, interkulturalno obrazovanje definira kao teorijski i praktični pristup u osnovi orijentiran na promociju i razvoj interakcije među učenicima raznolikoga podrijetla, te na znanja o različitim kulturnim, vjerskim i jezičnim tradicijama prisutnim u školama i društvima. Uključuje i vjerovanje da smisleno susretanje i dijalog potiču međusobno razumijevanje, obogaćuju intelektualni i društveni život i da se *bore* protiv predrasuda, ksenofobije i rasizma u svakodnevnom životu, kao i u učionicama (Sleeter i Grant, 1994).

Odgoj i obrazovanje za interkulturalnost može se promatrati kao stil života, vrijednost, cilj odgoja. Mark Bechtel (2003) navodi da proces interkulturalnog učenja podrazumijeva tri kognitivne i empatijske radnje, a to su: 1. *Opažanje nepoznatog* – naše predznanje o kulturi uvelike definira naš način opažanja prilikom kojeg aktivno interpretiramo događaj, pokušavamo stvoriti smisleni odnos s prethodnim znanjem te opaženo svrstavamo u uobičajene kategorije i povezujemo s uobičajenim značenjskim

obascima koje smo stvorili kroz prijašnja iskustva unutar vlastite kulture. Tim postupkom dolazi se do krivih procjena i interpretacija. Kako bi se izbjegli krivi koraci, u procesu interkulturalnog učenja stječe se vještina prepoznavanja vlastitog kulturalnog obrasca opažanja, stvaranja smislenih odnosa između stvari i događaja, traženja razloga koji su povod određenom ponašanju, predviđanja posljedica, uživanja u tuđu perspektivu, prepoznavanja i obrazlaganja vlastitih prosudbi i izbjegavanja interpretacija;

2. *Kulturalna usporedba* – opažane elemente druge kulture najčešće procjenjujemo temeljem usporedbe s vlastitom kulturom. Kulturalna usporedba postaje problematična kada uspoređujemo ono što nije moguće usporediti te kada pojedina opažanja analiziramo izvan konteksta. Zato je nužno odrediti zajedničku točku usporedbe koja omogućava uzajamnu komparaciju. Uspješna usporedba sadrži i istovjetnosti i različitosti, no valja pripaziti da kriteriji usporedbe nisu kulturalno obojani. Ukratko, cilj kulturalne usporedbe je svrstavanje onoga što uspoređujemo u odgovarajući, tj. pripadajući kulturalni kontekst;

3. *Preuzimanje perspektive* – kod razumijevanja kultura prvenstveno je važno znati da postoji više perspektiva. Drugi korak predstavlja zauzimanje druge perspektive, tj. razumijevanje njezinog sadržaja dok treći korak obuhvaća koordinaciju između različitih perspektiva odnosno njihovo stavljanje u međudodnos. Ukoliko zauzimamo *unutarnju perspektivu*, različite pojave, događaje i stvari pokušavamo tumačiti očima pripadnika određene kulture odnosno kulture koju pokušavamo razumjeti pri čemu je nužno izbjeći povlačenje usporedbi s vlastitom kulturom. Ukratko, razvijamo empatiju. *Vanjska perspektiva* nam omogućava da drugu kulturu gledamo sa stajališta vlastite, tj. da se drugoj kulturi bezuvjetno ne prilagođavamo već da učimo tumačiti njezine fenomene s kritički distanciranog stajališta. Ovaj proces zahtijeva sposobnost kritičke refleksije pri čemu s kritičkog stajališta gledamo na pojedine fenomene. Kako bismo razumjeli različitosti, nužno je naučiti izmjenjivati vanjsku i unutarnju perspektivu, naučiti gledati na stvari 'izvana' i 'iznutra' jer tek tada može doći do razmijevanja.

Iz navedenog možemo zaključiti da interkulturalno učenje predstavlja uzajamno učenje o drugoj kulturi, vlastitoj kulturi te susretu i odnosu naspram

druge kulture (Desch, 2001, 23). Sadržajno ono podrazumijeva naizmjeničan proces učenja u obliku interakcije pri čemu je riječ o susretu ravnopravnih partnera različitog nacionalnog, etničkog ili religijskog nasljeđa prilikom kojeg se vrši refleksija vlastite kulture (Desch, 2001, 24), a produkt ovakvog **učenja je interkulturalna kompetencija**. Odgoj i obrazovanje imaju važnu, i ključnu, ulogu u razvijanju interkulturalne kompetencije, iako moramo priznati da nisu jedini odgovorni. Razvijanje interkulturalne kompetencije treba biti dio cjeloživotnog učenja i osobnog razvoja.

Zaključak

Rezultati istraživanja ukazuju na pozitivan stav studenata prema nacionalnim i religijskim skupinama. Obrazloženje za takve rezultate moguće je tražiti u uzorku. Ispitanici koji su sudjelovali u istraživanju predstavljaju populaciju koja posjeduje posebna obilježja po kojima je birana u uzorak. To se odnosi na vrstu studija pa su tako u istraživanju sudjelovali studenti pedagogije i kulturalnih studija. Ovim istraživanjem obuhvatio se relativno malen uzorak ispitanika. Cilj je proširiti istraživanje na reprezentativniji uzorak koji bi obuhvatio studente društvenih i humanističkih studija, koji će s obzirom na vrstu studija, u budućnosti vjerojatno raditi s različitim ljudima te bi trebali biti interkulturalno kompetentni kako bi što bolje obavljali svoje radne zadatke. Nadalje, vrlo je važno obrazovati buduće odgojno-obrazovne djelatnike o i za interkulturalnost jer će po prirodi svoje profesije dolaziti u susret s pripadnicima različitih kultura (cf. Mrnjauš, Rončević i Ivošević, 2013). Ukoliko su u samom obrazovanju, koje bi trebalo promicati ideje jednakosti i ravnopravnosti te zagovarati ljudska prava, prisutni negativni stavovi i stereotipi prema drugačijim društvenim grupama nemoguće je govoriti o ostvarivanju ideje interkulturalnosti u praksi. Sveučilište bi trebalo konstruirati takve obrazovne programe koji će razvijati interkulturalne kompetencije studenata. Razvoj interkulturalnih kompetencija predstavlja kontinuirani proces u kojem se ostvaruju interkulturalne interakcije te se dobivaju znanja o osobnim sličnostima s različitim grupama. Takvo obrazovanje omogućuje razumijevanje drugih i stvaranje konstruktivnog dijaloga koji je potreban za ostvarivanje skladnog suživota različiti-

tih kultura. Također, u narednim istraživanjima socijalne distance važno je što bolje prilagoditi instrument istraživanja. Najviše nedostataka bilo je vidljivo u šestoj čestici (biti samo posjetitelj Hrvatske) koja se pokazala nerazumljivom pa je nemoguće tumačiti rezultate zbog njihove moguće nevjerođostnosti. Neki ispitanici su kasnije tumačili kako su šestu česticu shvatili kao pozitivnu tvrdnju, dok su je drugi shvatili kao izrazito negativnu tvrdnju.

Multikulturalno društvo iziskuje interkulturalni koncept poučavanja i učenja koji uključuje stvaranje konstruktivnog dijaloga, razumijevanje različitih kultura, jednopravnost svih građana te slobodno formiranje identiteta bez straha od zatiranja istoga. Odgoj i obrazovanje za interkulturalnost predstavlja novi model poučavanja koji utječe na mijenjanje negativnih stereotipa prema različitim društvenim skupinama u društvu. Da bi zaživio potrebni su ljudi koji imaju razvijene interkulturalne kompetencije i koji prihvaćaju i ostvaruju interkulturalni dijalog s onima koji su drugačiji. Kao što je već navedeno u

tekstu, uloga pedagoga je u tome velika pa nas je zanimao, prvenstveno, stav budućih pedagoga prema nacionalnim i religijskim skupinama koje su kulturalno drugačije od većinske populacije te da li sadržaj studija može utjecati na veću razinu prihvatanja onih koji su drugačiji od nas. Istraživanje je pokazalo kako su studenti pedagogije i kulturalnih studija izrazito kulturalno osjetljivi prema nacionalnim i religijskim skupinama, ali iznimno je u prvoj čestici (stupanje u brak) vidljiva socijalna distanca prema nacionalnim i religijskim skupinama. Studenti prepoznaju i prihvaćaju razlike (multikulturalnost), ali pokazuju odmak u onom bliskom, intimnom dijelu ostvarivanja prijateljskih i bračnih odnosa što ukazuje da su studenti naučili principe ljudskih prava, prihvatanja i uvažavanja drugačijih, ali još uvijek nisu spremni ulaziti u bliže i intimnije osnose s onima koji su drugačiji. Ovi nam rezultati pokazuju da je veliki dio posla odrađen, ali da je još veći, izazovniji i zahtjevniji dio puta pred nama.

Literatura

- Banks, J. A. (1999). *An Introduction to Multicultural Education* (2nd ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Banovac, B., Boneta, Ž. (2006), Etnička distanca i socijalna (dez)integracija lokalnih zajednica. *Revija za sociologiju*, 37 (1-2), 21- 46.
- Bechtel, M. (2003), *Interkulturelles Lernen beim Sprachenlernen im Tandem: eine diskursanalytische Untersuchung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Byram, M. et al. (2009), *Autobiography of Intercultural Encounters. Context, concepts and theories*. Strasbourg: Council of Europe - Language Policy Division. (preuzeto sa http://www.coe.int/t/dg4/autobiography/Source/AIE_en/AIE_context_concepts_and_theories_en.pdf, zadnja promjena 2.4.2013.).
- Desch, A. (2001), *Pädagogik interkulturellen Lernens*. Marburg: Tectum Verlag.
- Državni zavod za statistiku (2011). *Popis stanovništva 2011. godine*. (preuzeto sa <http://www.dzs.hr>, zadnja promjena 10.9.2013.).
- Gomes, R. (ur.), (2000), *Svi različiti. Svi jednaki. Obrazovni paket. Ideje, izvori, metode i aktivnosti za neformalno interkulturalno obrazovanje mladih ljudi i odraslih*. Slavonski Brod: Europski klub Slavonski Brod.
- Grupa MOST (2007), *Vodič za unapređenje interkulturalnog obrazovanja*. Beograd: Fond za otvoreno društvo. (preuzeto sa http://www.pefja.kg.ac.rs/preuzimanje/Materijali_za_nastavu/Nastava%202011-12/Interkulturalno%20obrazovanje/vodic.pdf, zadnja promjena 4.4.2013.).
- Haviland, W. A. (2004), *Kulturna antropologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Hrvatić, N. (2011), *Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima*. *Pedagoška istraživanja*, 8 (1), 7-18.
- Kragulj, S., Jukić, R. (2009), *Interkulturalizam u nastavi*. Učiteljski fakultet, Osijek. (preuzeto sa <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=505542>, zadnja promjena 10.4.2012.).
- Lafraya, S. (2011), *Intercultural learning in non-formal education: theoretical frameworks and starting points*. (preuzeto sa [322 | PEDAGOGIJSKA istraživanja, 10 \(2\), 309 – 325 \(2013\)](http://youth-partner-</p>
</div>
<div data-bbox=)

- ship-eu.coe.int/youth-partnership/documents/Publications/Others/9501_Intercultural_learning_Lafraya_Final.pdf , zadnja promjena 16.4.2012.).
- Ledić, J., Staničić, S., Turk, M. (2013), Kompetencije školskih pedagoga. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Martinelli, S., Taylor, M. (ur.), (2000), Intercultural Learning T-kit. Strasbourg: Council of Europe.
- Mesić, M. (2007), Pojam kulture u raspravama o multikulturalizmu. *Nova Croatica*, 1 (1), 159 – 184.
- Mijatović, A., Previšić, V. (ur.) (1999), Demokratska i interkulturalna obilježja srednjoškolaca u Hrvatskoj. Zagreb: Interkultura.
- Mrnjauš, K., Rončević, N., Ivošević, L. (2013), [Inter]kulturalna dimezija u odgoju i obrazovanju. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Mužić, V. (2004), Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja. Zagreb: Educa.
- Ninčević, M. (2009), Interkulturalizam u odgoju i obrazovanju: Drugi kao polazište. *Nova prisutnost*, 7 (1), 59 – 84.
- Peko, A., Sablić, M., Mlinarević, V. (2005), Social distance of eastern Slavonia high school students towards other nationalities. U: Kitanov, B. (ur.), Interculturality in the education process. Štip: University Ss. Cyril and Methodius Skopje, str. 88-94.
- Peko, A., Mlinarević, V., Jindra R. (2009), Interkulturalno obrazovanje učitelja – Što i kako poučavati? U: Peko, A., Mlinarević, V. (ur.), Izazovi obrazovanja u multikulturalnim sredinama. Osijek: Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet u Osijeku, Nansen dijalog centar Osijek, Gradska tiskara Osijek, str. 131 – 155.
- Piršl, E. (2005), Interkulturalni odgoj i obrazovanje. (preuzeto sa www.ffpu.hr/fileadmin/Dokumenti/Interkulturalni_odgoj.ppt, zadnja promjena 31.10.2012.).
- Petričušić, A. (2011), Antidiskriminacijska politika kao suplementarni model zaštite prava nacionalnih manjina. *Zbornik PFZ*, 61 (2), 643 – 674.
- Previšić, V. (1994), Multi- i interkulturalizam kao odgojni pluralizam. U: Matijević, M., Pranjić, M., Previšić, V. (ur.), Pluralizam u odgoju i školstvu. Zagreb: Katehetski salezijanski centar, str. 19 – 22.
- Previšić, V. (1996), Sociodemografske karakteristike srednjoškolaca i socijalna distanca prema nacionalnim i religijskim skupinama. *Društvena istraživanja*, 5 (5-6), 859-874.
- Previšić, V. (1999), Učitelj – interkulturalni medijator. U: Rosić, V. (ur.), Nastavnik – čimbenik kvalitete u odgoju i obrazovanju. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, str. 78-84.
- Previšić, V., Hrvatić, N., Posavec, K. (2004), Socijalna distanca prema nacionalnim ili etničkim i religijskim skupinama. *Pedagogijska istraživanja*, 1 (1), 105 – 119.
- Previšić, V., Mijatović, A. (2001), Mladi u multikulturalnom svijetu: stavovi srednjoškolaca u Hrvatskoj. Zagreb: Interkultura.
- Puzić, S. (2004), Multikulturalizam i izazovi posttradicionalne pluralizacije. *Politička misao* 41 (4), 59 – 71.
- Puzić, S. (2007), Interkulturalno obrazovanje u europskom kontekstu: analiza kurikuluma odabranih europskih zemalja. *Metodika*, 8 (15, 2), 373-389.
- Sablić, M. (2004), Socijalna distanca srednjoškolaca istočne Slavonije prema pojedincima različitih nacionalnih skupina. *Napredak*, 1, 27-37.
- Sekulić-Majurec, A. (1996), Interkulturalizam u obrazovanju- osnova multikulturalnog društva. *Obnovljeni život*, 6 (51), 677 – 687.
- Sleeter, C. A., Grant, C. E. (1994), Making choices for multicultural education. Five approaches to race, class and gender. New York: Macmillan Publishing Company.
- Spajić-Vrkaš, V. (1993), Kulturni pluralizam i škola. U: Drandić, B. (ur.). Priručnik za ravnatelje. Zagreb: Znamen, str. 147-156.
- Supek, R. (1968), Ispitivanje javnog mijenja. Zagreb: Naprijed.
- Vrcelj, S. (2005), U potrazi za identitetom – iz perspektive komparativne pedagogije. Rijeka: Graftrade, Hrvatsko futurološko društvo.